

Boštjan M. Zupančič

LITERATURA IN PSIHOANALIZA

Bilo je januarja ali februarja 1981. leta, ko sem v neki zakotni kletni, alternativni knjigarnici na St. Mark's Street v New Yorku odkril slabó opremljeno ter v slabi angleščini in očitno na hitro spisano delce z naslovom »PUER AETER-NUS«. Knjiga je bila tiskana fotostatsko in na slabem papirju; bila je mehko vezana in ovojnica je bila neprivlačna. Mojo pozornost je vendarle pritegnil naslov. Vedel sem, da je Karl Jung pod imenom »*puer aeternus sindrom*« obravnaval poseben psihološki profil. Pod tem diagnostičnim opisom obravnava slavni Freudov sodobnik in tekmeč posameznika z »materinskim kompleksom«, človekom, na kratko -, pri katerem je ves libido, kot je pri zastrupitvi hemoglobin na monoksid, vezan na mater. Ko sem pogledal, kdo je avtor tega navidez neuglednega dela, sem s presenečenjem opazil, da je to Marie-Luise von Franz, znana Jungova sodelavka s züriškega psihoanalitičnega instituta. Tekst je bil v bistvu stenogram predavanj Dr. von Franzove nekje v Kaliforniji. Ker angleščina za von Franzovo seveda ni materin jezik, je bila knjiga pravzaprav, kot sem rekel, pisana v slabi angleščini. Izšla je v samozaložbi, na zasebno iniciativo organizatorjev predavanj Dr. von Franzove. Pri konceptu so se očitno zgledovali po znanih Jungovih »*Tavistock Lectures*«, po njegovih objavljenih predavanjih s Tavistock klinike v Londonu iz dvajsetih let. To preroško knjižico, ki je kasneje izšla pod naslovom »*Analytical Psychology*«, sem deset let prej v času lastne analize in treninga prebiral na Institutu Philippe Pinel v Montréalu.

Ko sem knjižico pri slabi svetlobi podzemne knjigarne vzel v roke in si jo natančneje ogledal, sem takoj uvidel, da me bo stvar zelo zanimala. Že prej sem si o *puer aeternus* sindromu postavil hipotezo, po kateri je ta psihološki profil značilen za etnične in rasne skupine (črnci, Kvebečani v Kanadi, Irci, Slovenci itd.), ki so si jih drugi narodi v preteklosti grobo podrejali. V svojem delu »*Onstran dobrega in zla*« jih Nietzsche imenuje »suženjski narodi«. Za take narode je značilna inhibiranost, zavrtost, ki se kaže v pomanjkanju avtonomne in suverene pobude, iniciative, skratka, predvsem v odzivanju na tujo pobudo, torej v »reaktivni psihologiji«. Zdelo se mi je, da tudi pri Slovencih moškost in z njo suvereno očetovstvo ter neobremenjena moška spontanost ne pridejo dovolj do veljave. Mislim sem si, da zato, ker je bil v hlapčevskih socialnih in političnih situacijah moški, mož in oče, takoj ko je stopil iz hiše, simbolno in statusno kastriran, zveden na nekaj manj. Črncem na primer so rekli »boy«. Ko se to zgodi, pa v tudi v družini moško vlogo v večji meri prevzame žena in mati, ki ji iz tega varnega biološkega kroga ni treba izstopiti. Nasproti črncem so to kastrirajočo vlogo igrali seveda belci, vis-à-vis Kvebečanom anglofoni, proti Ircem Angleži in proti Slovencem predvsem Nemci, pa tudi Italijani in v zadnjem času po svoje tudi Srbi.

Zaradi vsega tega sem si takoj mislil, da bi bil »PUER AETERNUS« za slovensko psihološko in literarno »sceno« lahko zelo koristno, psihološko skoraj revolucionarno delo. Najel sem prevajalca, ki je bil tudi sam žrtev tega kompleksa in ta se je v prevajalsko delo vrgel *con passione*. Delo je prevedel tako, da je bil jezikovno prevod bistveno boljši od izvirnika, pridobili smo soglasje dr. von Franzove in knjiga je v samozaložbi konec osemdesetih let v nakladi osemsto izvodov izšla tudi v Ljubljani.

Habent sua fata libelli? Prav gotovo! Teh osemsto izvodov smo le stežka spravili v promet. Svojih stroškov za prevod nisem nikoli dobil povrnjenih. Toda čez nekaj let je knjiga kljub temu pošla in njen učinek ni izostal. Zdi se mi celo, da je rešila nekaj življenj mladih, s smrtjo koketirajočih (običajno gre za nevarne športe) Slovencev. Zadnje čase na primer o tem občasno piše uvodnike eden vodilnih novinarjev, ki se je morda v opisu tega sindroma celo sam prepoznal. Inkubacijska doba te ideje je bila torej nekaj manj kot deset let. Toliko mimogrede o tim. »boleči neodzivnosti slovenskega kulturnega prostora«¹ oziroma o tem, kot se je pred kratkim izrazil neki gostujoči profesor, da Slovenci »še nimajo prave intelektualne tradicije.«²

Dr. von Franzova je na teh predavanjih »psihoanalizirala« predvsem Saint-Exupéryjevega »Malega princa«. Očitno je v tej stvari s svojim delom pričela tam, kjer je bil Jung končal. Jung je namreč postavil trditev, da obstaja poseben tip moškega, katerega libido je v tolikšni meri vezan na mater, da raje izbere smrt, kakor da bi se tej pretirani navezanosti odrekel. Njegove čustvene vezi so plitke; ker se »hitro naveliča«, je vdan promiskuiteti ali kot don Juan ali kot homoseksualec.³ Tak lovek ima lahko poseben »šampanjski« šarm in posebno »muzirajočo« energijo, nima pa vztrajnosti ter delovnih navad: v dolgočasnih deževnih dopoldnevih ne zna vztrajati pri delu.⁴ Če že kaj počne, dela to spočetka z ogromno energije, vendar vedno na ho-ruk. Ker se zaradi materinskega kompleksa ne zaveda predvsem svojih negativnih čustev (sovraštvu, ljubosumnost, strast itd.), daje vtis, da nekako ni v stiku z dejanskostjo, da ni ozemljen, da je »out of touch« – raztresen, nestvaren in, spričo pomanjkljivega stika s svojimi čustvi, na koncu predvsem apatičen.⁵ Včasih jih v analizi spoznamo po lastnem kontratransferju, ko imamo občutek, da energijo dobesedno srkajo iz nas in da z njo polnijo lastne baterije. Redno se ukvarjajo z zmajarstvom, alpinizmom, jadralnim letalstvom ali padalstvom, motociklizmom ali kakšno drugo nevarno dejavnostjo.⁶

¹ Na izdajo te knjige, ki po mojem zaveda za Slovence najbolj značilen psihopatološki profil, se ni javno odzval niti en psiholog, psihiater ali literat: dela nikjer in nikoli nihče ne citira in šele v zadnjem času se nanj na publicistični ravni odzivajo nekateri novinarji.

² »Intelektualna tradicija« (*intellectual tradition*) je določeno aktivno, kritično stanje duha. V bistvu gre za dojemljivost, za dovezetnost za miselno dogajanje v določeni skupnosti, za neke vrste alertnost, ki ceni »miselne produkte« – hipoteze, pojmovanja, teorije itd. ter se nanje (kritično) odziva. Nasprotna od te alertnosti je inertnost, neke vrste miselna nepremakljivost z dolgo, kar je značilno, inkubacijsko dobo za vsako idejo, za vsako pobudo. Ta »inertnost« je po Županovu značilna residualna tlačanska vrednota –, poleg patriarhalnosti, avtoritarnosti in insularnosti.

³ Čeprav tako Jung kot von Franzova prav to postavljata v ospredje, bi rekel, da ravno to ni povsem značilno. Videl sem kar nekaj mladeničev in mladenk, ki so bili žrtve tega sindroma, pa so kljub naveličano-sti vztrajali v čustvenih zvezah.

⁴ Jung neke poudarja, da je vzpostavitev delovnih navad za take mladeniče in mladenke pravzaprav edina možna terapija. Iz lastne izkušnje vem, da so še najbolj reagirali vedno, kadar sem jim strogo zagotovil, da si morajo izboriti železno samodisciplino.

⁵ Glej podrobneje Hillman in von Franz, *JUNG'S TYPOLOGY*, spring Publ., Dallas, 1971 str. 75–149 in moj esej »O družabnosti« v knjigi *Od blaznosti do blagoslova*, Ljubljana 1991, str. 1 do 11.

⁶ Nek »zdrav kmečki fant«, moj študent, ki je značilno še v prejšnjem režimu absolvirал srednjo letalsko šolo v Mostarju in se ukvarja z jadralnim padalstvom, mi je dejal, potem ko je prebral to knjigo, da

Pri dekletih je tega sicer manj.⁷ Pri njih prihaja materinski kompleks drugače do izraza. Poleg značilne nezanesljivosti, ki meji na izdajalstvo, in tega, da ne držijo besede⁸, imamo v skrajnih primerih inverzijo na mater vezanega libida v delinkventnost, promiskuiteto itd.⁹

Von Franzovo je verjetno pritegnila Saint-Éxupéryjeva značilna življenjska usoda: z letalom je še relativno mlad strmoglavil v morje.¹⁰ Nikoli se ni poročil, v njem pa je bila določena »aristokratska vojaškost«, to je, avtoritarnost.¹¹ Njegova mati se je oblačila v črno, še preden je izvedela za sinovo smrt.¹² Značilna je tudi fascinacija z višino in s sinjino neba.¹³

Saint-Éxupéryjev »Mali princ« je literatura *par excellence*. Verjetno vsi poznate zgodbo o dečku, ki se norčuje iz neumnosti odraslih in ki si sam želi, da ne bi nikoli

»potrebuje stik s smrtjo«, se pravi smrtno nevarno tveganje, vsakih štirinajst dni. Ko se spusti z jadralnim padalom, zavestno tvega življenje, toda ko to tveganje preživi, je »za nekaj časa dober«.

⁷ Tu bi torej govorili o »puellae aeternae«, vendar se zdi, da se pri njih dominantna materina vloga v družini kaže drugače. Še vedno imamo »kokeriranje s smrtjo«, vendar libido ni nujno invertiran na primer v lezbištvo, prej v to, kar je Reich imenoval »falični narcizem«, iz katerega izvira velik del kompenzatornega feminizma. V skrajnih primerih, kot to poudarja Peter Bloss, se inverzija kaže kot mladostna delinkventnost, kompenzatorna heteroseksualna promiskuiteta, ki predstavlja obrambno linijo pred preplavljenjem z libidinalno navezanostjo na mater. Podobno pri mladeničih njihov »donhuanizem« predstavlja kompenzatorno obrambno linijo pred homoseksualnostjo oziroma homoseksualnost, če ni več latentna, obrambo pred kolapsom nazaj v mater. O tem glej podrobneje Otto Kernberg, *Borderline Personality Disorder and Pathological Narcissism*, 1986, ter *Essential Papers on Borderline Disorders*, Michael H. Stone, M.D., ured., New York University Press, New York, London 1986.

⁸ Te vrste nezanesljivost izvira predvsem iz pomanjkljivega stika z lastnimi čustvi. Jung je razlikoval med štirimi temeljnimi osebnostnimi funkcijami (*feeling, thinking, sensation, intuition*). Kot poudarja Hillman, se zrelost čustvovalne (*feeling*) funkcije na koncu izkaže v »zmožnosti biti lojalen«, se pravi zvest, lojal in zanesljiv v globljem smislu te besede. Glej Hillman, *The Feeling Function op.cit. infra* opomba št. ***.

⁹ To je zelo lepo prikazano v filmu »Frances« skupaj z značilno družinsko konstelacijo: dominantna mati, katere predirni glas se sliši skozi štiri stene, pa tim. »absentee father«, torej oče, ki je psihološko kapituliral. Ravno značilni glas takih mater, ki s svojo hladno hiperprotektivnostjo otroka oropajo čustvovalne funkcije (*the feeling function*), je, kakor poudarja Erik Erikson, del diagnoze. Najlepši opis materniskega kompleksa pri deklici najdemo v delih Petra Blossa.

¹⁰ Zelo podobno zgodbo je obravnaval film »Out of Africa«. Ta film je bil izdelan po romanu pisateljice, verjetno je bila puellae aeterna, ki je objavljala pod moškimi imeni Isaac Dennison; živeča je na svoji plantaži v Afriki.

¹¹ Ta avtoritarnost je spet kompenzatorna in predstavlja obrambo pred identifikacijo z materjo. Odličen prikaz takega mehanizma imamo v Sartrovi noveli »Otroštvo nekega šefa«. Sartre prikazuje, kako se mehkužni »mamin sinček« – in *puer aeternus* je, kot pravi Jung, pravzaprav le razvjen mamin ljubljencek –, brani pred svojo »mehkobo« s fašistoidnim sadizmom malega kapitalista. Postavlja se na primer vprašanje, če ni fenomen moderne »skinheada« fašizma pravzaprav masovni nasledek družinskih konstelacij v postindustrijskih družbah, za katere je značilna kronična odsotnost očeta (*absentee father*) in posledična prevelika vezanost na mater.

¹² Za sindrom značilno »kokeriranje s smrtjo« naj bi bilo nasledek materine dileme, ali naj nase preveč navezanega sina prepusti drogi ženski ali pa bi raje videla, da umre. Ker se mati nezavedno opredeli za slednje, se to kaže na sinu kot nezavedna želja po smrti. Tu navadno ne gre za samomor, ampak za nezavedno nesrečo, torej za nezaveden samomor. Neki tak *puer* mi je nekoč razlagal, da v ovinku enostavno ni mogel obrniti volana in se je zato zaletel v zid.

¹³ Velik del naše alpinistične literature izvira iz teh fascinacij. Vedno je prisotna želja po samozadostnosti (narcizem!), po skrajnem preskušanju sebe in svoje sreče, pa navdušenje nad romantiko višine ter hrepenenje po neskončnosti, po »ever receding horizons« in po globoki sinjini neba. Clark, ki je v šestdesetih letih delal študijo harvardskih hipijev, je postavil teorijo, da je bilo celotno hipijevsko gibanje posledica dejstva, da so bili očetje te generacije odsotni v vojnah (druga svetovna vojna, korejska vojna) in da so se vrnili, ko je bil otrok že scela v materini oblasti, ki ga je nezavedno vezala nase, ker ni bilo moža. Njegove empirične case studie kažejo, da je imel Freud prav, ko je tim. »oceanska doživetja« opredeljeval (v pismu Romainu Rollandu) kot fascinacijo z vrnitvijo v materino naročje. Clark trdi, da je ta fascinacija ambivalentna, ker zbujajo občutek ujetosti, medtem ko simbolno sinje nebo na primer vzbujajo občutek svobode. Glej podrobneje Clark, *The Uncommitted*.

odrastel. Zgodba, pravzaprav pravljica, je morda najbolj neposreden produkt podzavesti literarnega genija – v tem smislu, da podobno kot pravljica sploh ne uporablja pojmovnih, racionalnih prijemov in konceptualnih sklopov, ampak da neposredno iz podzavesti odprojicira celo vrsto arhetipov in ogromno simbolike. Lahko bi rekli, da »umetniškost« *»Malega princa«*, torej njegov učinek na bralca, temelji prav na tem, da povsem zaobide zavedno, da neposredno govori nezavednemu. Nezavedno potem seveda resonira s temi prapodobami, arhetipi, in to kar bi v psihoanalizi imenovali »čustvena nezrelost«, v tem žanru potem postane »literatura«, »poetičnost«, »umetnost«.¹⁴

Vse to pisatelj podaja kot koherentno zgodbo, kot literaren produkt. Pravljico lahko prebiramo otroku, priljubljena pa je predvsem pri določenem tipu odraslega¹⁵ človeka, če se mu zdi, da artikurira in potrjuje, psihološko konfirmira nekaj, kar ga določa. In Jung nekje poudarja, da je materinski kompleks od vseh podobnih stanj še najbližje usodi, to je, svojega nosilca usodno in neizogibno določa.¹⁶

Von Franzova je Saint-Éxupérijevo delo vzela za svojo literarno predlogo in jo analizirala od arhetipa do arhetipa, od simbola do simbola. Dela se je lotila podobno, kot bi se ga lotil komparativist, le njen psihoanalitičen instrumentarij ima tu seveda veliko večjo razlagalno moč. V zgodbi nastopajo deček, njegov planet, na njem vrtnica in ugasli vulkan, drevesa kruhovci, ovčke, na zemlji pa kača, lisica in tako dalje. Ko je Saint-Éxupéry pravljico pisal, je to počel, kot literati radi pravijo, iz notranje nuje. Tudi ilustriral jo je sam. Prav gotovo se pisec takega arhetipskega dela ne zaveda, da projicira vanj svoj »kompleks«, svojo določilno psihološko konstelacijo: vsekakor na primer gotovo manj kot Sartre, ko je pisal »Gnus«, ali kot Dostojevski, ko je pisal »Zapiske iz podzemlja«, ali kot Camus, ko je pisal »Tujca«. V umetniških krogih sploh velja nekoliko naivno prepričanje, da pristna umetnina lahko nastane samo, če zaobide racionalne razlage in intelektualne konstrukte. Če slikar slika zato, ker želi s tem nekaj povedati, potem ni več »dober« – značilen primer tega je Bard Jucundus, ki je bil prvorazreden risar, medtem ko so nekatera njegova olja pretenciozna, ker je njihova sporočilnost posredovana s simbolno vsebino: star rabin s torah zvitkom, na primer, ni prepričljiv. Umetnina, skratka, mora nastajati neposredno *ex intra* brez miselnih filtrov. Čim bolj neposreden produkt inspiracije je kakšno umetniško delo, tem pristnejše je. In tem prepričljivejše. Seveda je literatura od vseh umetniških zvrsti še najbolj blizu *logosu* in torej tudi logiki, saj je konec koncev vsaka beseda, ki jo literat uporabi, že konstrukt, apercepcija – medtem ko slikar ali glasbenik na primer lahko teži k čisti neinterpretativni percepciji danega umetniško-izraznega referenčnega okvira: medija glasbe, slikanja itd. V literarnem žanru je torej »Mali Princ« pravzaprav izjema, lahko bi rekli, da sploh ne gre za prozo, ampak za prozno poezijo. Z medicinskega stališča, kakor se to sliši reduktivno, pa je »Mali princ« sindrom kliničnih simptomov nekega disfunkcionalnega duševnega stanja, ki ima določeno anamnezo, določeno diagnozo in predvsem tudi (neugodno) prognozo. Pri tem je seveda zanimivo, da večina ljudi, ki

¹⁴ Na zelo podoben način je Freud analiziral da Vincijevo fascinacijo z materjo, ki da se je manifestirala v »Moni Lisi«. Zoper to interpretacijo je v zadnjem času nekaj ugovorov, češ da je bil Freud žrtev nesporazuma. Toda, če predpostavimo, da je imel Freud prav, nam še vedno ostane vprašanje, ali je zaradi tega ta portret »kaj manj umetnost«. Bistvena razlika je seveda v tem, da je da Vinci segel veliko globlje v vseobčji civilizacijski proces – kot Saint-Éupéry s svojo puerilnostjo.

¹⁵ ... v bistvu (čustveno) neodraslega človeka...

¹⁶ Psihološko gre torej za nekakšen program, ki je na osnovni »C disk« superimponiran in kontaminira sicer zdravo zasnovno osebnosti. To bi se seveda lahko reklo za marsikatero »nevroz«, vendar je za sindrom *puer aeternus* značilno, da ga je zelo težko, ker je libidinalno tako močno investiran, izbrisati. Poleg tega ima močne določilnice, ki so vse nakazane v »Malem princu« oziroma v usodni njihovega avtorja.

s tem sindromom sami niso obremenjeni, nima nič proti takemu kliničnemu obravnavanju »Malega princa«: psihoanalitična interpretacija jih ne žali, morda zato, ker se jim »Mali princ« ne zdi tako numinozen kot tistim, ki so s sindromom sami obremenjeni. Toda tiste, ki so sami *pueri aeterni*, interpretacija dr. von Franzove žali, zdi se jim reduktivna: gotovo, ker jih delo oropa nezavedne resonance z arhetipi, ki mu dajejo (za nekatere), »umetniški vtis«! To seveda sproža globlje vprašanje o tem, kakšna je vloga psihoanalize pri interpretaciji literarnih del.

Zdi se, da je literarna defenzivnost, psihoanalitiki bi rekli »resistenca«, povsem odveč.

Ne gre namreč za to, da bi psihoanaliza, zlasti jungovska, zgolj »reducirala« kakšno umetniško delo na raven psihopatologije. To je na določen način lahko res samo v prvem krogu.

V drugem krogu, ki se sedaj že vzpostavlja, pa literati sami uporabljajo psihoanalitične interpretacije. Ko sem nekega znanega ameriškega pesnika vprašal, ali na primer hollywoodski filmski scenaristi berejo veliko psihoanalitične literature – v zadnjem času je namreč očitno, da velik del ameriške filmske produkcije prikazuje psihopatijo, borderline, narcizem in shizoidnost v vseh možnih življenjskih različicah –, mi je dejal: »Ha, they read *nothing but that*...!« Seveda se tu postavi vprašanje, ali je tako »prepisovanje« še vedno umetnost. Toda na neki način je to vprašanje brezpredmetno, ker je »umetniški učinek« kljub neizvirnosti tistih, ki te scenarije prepisujejo iz psihopatološke literature, za široke množice povsem enak ali pa še boljši, kot če bi šlo za pravo izvirnost. S popularizacijo psihološkega znanja pa se dogaja še nekaj drugega.

Ker je bistvo nevrotičnih mehanizmov v nezavedanju in posledični samoprevari, je s psihoanalizo podobno kot z antibiotiki, ki proizvajajo resistantne seve novih, mutiranih bakterij. Kot pravi Hawkins, vsako antientropično delovanje povzroča še globlje in še širšo entropijo. Sofisticirana oseba danes na primer zlepa ne podleže obrambnim mehanizmom,¹⁷ ki jih je opisal Freud. Zato pa prihajajo do veljave vse globlje oblike osebnostnih motenj in odtujenosti od lastne pristne individualnosti posameznika, ki se jih analitiki spet lotevajo z vse bolj sofisticiranimi konceptualizacijami in terapevtičnimi prijemmi. Alienacija in anomija sta seveda sociološki vprašanji in sta navsezadnje nasledek tistega, kar je trdil že Marx, da je namreč posameznik toliko bolj odtujen, kolikor bolj je dovršen produkt.¹⁸

Vsi ti mehanizmi samoprevare, s katerimi se psihoanaliza ukvarja, se torej »zaciklajo« na višji ravni. Nižja raven interpretacije postane odskočna deska za višjo raven zavesti o samem sebi, pa tudi za višjo raven samoprevare. Po »Malem princu« pride na vrsto Bachov »Jonatan Livingston Galeb«, a danes je prav spričo interpretacije von Franzove te vrste naivna samoromantika postala v veliki meri brezpredmetna.¹⁹

¹⁷ Racionalizacija, (nad)kompenzacija, zaničanje (denial) itd. Ko smo že pri literaturi, povejmo tudi, da je Freud, za katerega je znano, da je bil velik občudovalec Nietzscheja, velik del teh pojmov pobral predvsem iz Nietzschejevega dela »Onstran dobrega in zla.« Tudi sicer je seveda mogoče reči, še najbolj prav za jungovsko psihoanalizo, ki se ukvarja z analizo pravljič in podobnih produktov »kolektivnega nezavednega«, da se je vseskozi navdihovala pri literaturi in pri življenjskih usodah umetnikov sploh, literatov pa še posebej. To seveda ne preseneča toliko, kolikor je vsako pravo umetniško delo v bistvu zaobidenje *ratia* in je neposreden izraz nezavednega, kolektivnega in individualnega.

¹⁸ Metaforično bi lahko rekli, da so na primer telefoni vse bolj tehnično dovršeni in sofisticirani, ampak da si imajo ljudje po njih vse manj povedati...

¹⁹ K temu je veliko pripomogla značilna ameriška avtorska potvorba, ki je izšla pod naslovom »The Peter Pan Syndrome«. Avtorica tega dela je enostavno ukradla idejo iz resnega znanstvenega pristopa dr. von Franzove, jo spopularizirala pod imenom »Peter Pan Syndrome«, tako da danes za von Franzovo v Ameriki nihče ne ve, avtorska tatava pa je bila deležna slave in denarne domene. To je tudi zato, ker

Kakorkoli že, dejstvo je, da psihoanaliza, pa ne samo skozi literarno interpretacijo, skozi to še najmanj, v bistvu odpira nove kanale samozavedanja, to pa je točno tisto, kar naj bi počela tudi literatura: le bolj posredno, metaforičeno.

Von Franzova je torej prepričljivo pokazala, da pri »Malem princu« ne gre »samo za literaturo«, ampak da za umetniškim delom tiči določen psihološki sindrom »večnega dečka«, skratka, »puerilna« psihologija z določilnicami, ki so bolj ali manj dane.²⁰

ameriško avtorsko pravo (značilno) ne varuje ideje, ampak izvedbo. Podobno slabo izkušnjo je imel tudi nek naš pisatelj-psiholog, ko mu je neka Američanka ukradla idejo za film, ki je bil prej izdelan v Sloveniji, svoj komercialni uspeh pa je doživel pod ameriškim naslovom.

²⁰ Prav pred kratkim se je pri meni zglasil študent iz dobre družine in nedvomno nadarjen, ki pa vseskozi dobiva slabe ocene in se ne more pripraviti k resnim delovnim navadam. Ko mi je potožil o svojih problemih, sem ga vprašal o njegovi materi. Zamahnil je z roko in dejal, da ona pač ne more biti vzrok njegovih težav. Vendar je v istem hipu že segel po cigareti, kar je seveda pritegnilo mojo pozornost. Vprašal sem ga, če je bral »Malega princa«. Odgovoril je, da je in da se mu sploh ne zdi tako dober, da pa je veliko boljši Bachov »Jonatan Livingston Galeb«.